

предполагающая сформированность у выпускника профессиональных компетенций как совокупность обобщенных знаний и умений, универсальной готовности к решению социальных и профессиональных задач.

Ключевые слова: компетентностный подход, компетенция, личность, профессиональная компетентность, профессиональное образование, саморазвитие, самосовершенствование, учитель физической культуры.

Summary

Iryna Shapovalova

Formation of Professional Competence of the Future Teachers of Physical Culture in the Context of Preparation for Professional Self-Improvement

The article reflects the views of the scientists on the problem of formation of professional competence of the future teachers of physical training and self-development of the student in the learning process, the essence of the concept of «professional competence» is defined, the features of the process of preparation of the future teachers of physical culture to professional self-development throughout life. Scientific approaches to self-development, self-education of the personality of a student in the learning process and self-realization during their future career have been characterized. The article defines the process of professional training of teachers of physical education, in which the significant role belongs to the formation of professional competence, as the main factor in professional growth and successful professional pedagogical activity, conscious willingness to continuous creative, personal and professional self-improvement. Psychological and pedagogical conditions of efficiency of preparation of the future teachers of physical training to the professional activity have been defined; the necessity of usage of competence-based approach to professional training of the future teachers of physical culture, suggesting formedness of a graduate professional competencies, as a set of general knowledge and skills, universal readiness to solve social and professional problems, have been emphasized.

Key words: competence approach, competence, personality, professional competence, professional education, self-development, self-improvement, teacher of physical culture.

Дата надходження статті: «30» вересня 2014 р.

УДК 372. 461

НАТАЛІЯ ШАЦЬКА,

кандидат педагогічних наук
(м.Запоріжжя)

Роль мови як складової у розвитку культури особистості

У статті подано аналіз і обґрунтування теоретичних підходів до висвітлення питання щодо значення рідної мови як для особистості, так і для всього населення певної місцевості. Дослідники визначають феномени мови (літопис історії й духовного життя народу, відображення його основних традицій та звичаїв, забезпечення культурної наступності між поколіннями, роль у культурному становленні людини). Мова є також основним засобом для розбудови індивідом відносин із іншими людьми та організації взаємодії з ними. Автор наводить погляди науковців щодо тлумачення термінів «мова», «мовна культура»; функцій мови, вияву мовної культури та з'ясування ролі мови. Слід звернути увагу на те, що для спілкування на території полікультурних спільнот може використовуватися й одна, і декілька мов. Тому найкращим варіантом є такий, коли особа вільно володіє не тільки рідною, але й іншими мовами.

Ключові слова: мова, мовна культура, феномени мови, роль мови.

Постановка проблеми у загальному вигляді... У будь-якому суспільстві актуальним завжди залишається питання мовного визначення особистості. У зв'язку з тим, що відбувається міграція населення, тісно співпрацюють різні мовні групи в науці, техніці, культурі тощо, відбувається тісний контакт різних мов, перетікання термінів. Особливо це відчувається у споріднених мовах.

Важливо зауважити, що й культура певного етносу, й культура окремої особистості тісно пов'язані з феноменом мови. Дійсно, з одного боку, рідна мова є безцінним скарбом для кожного народу, вона містить літопис його історії й духовного життя, відображає його основні традиції та звичаї. Мова дає змогу забезпечити культурну наступність між поколіннями й залучення молоді до провідних національних цінностей. З іншого боку, мова відіграє важливу роль у культурному становленні людини, бо саме за допомогою мови відбувається її соціалізація, в процесі якої вона відчуває причетність до культури свого етносу й взагалі до загальнолюдської культури. Мова є також основним засобом для розбудови індивідом відносин із іншими людьми та організації взаємодії з ними.

Формулювання цілей статті... Метою статті є аналіз теоретичних підходів до висвітлення питання щодо тлумачення термінів «мова», «мовна культура»; функцій мови, вияву мовної культури та з'ясування ролі мови як складової у розвитку культури особистості.

Аналіз досліджень і публікацій... Дослідженням терміна «мова» займалися багато науковців (Соссюр Ф., Потебня О., Білецький А., Пономарів О., Загнітко П. та інші). Уточнимо, що під терміном «мова» в наукових працях різних авторів розуміється:

- система звукових знаків та їх значення, що склалися під впливом сукупності історичних факторів та застосовуються для передачі й розповсюдження певної інформації в межах окремої етнічної групи;
- спосіб створення, зберігання й розповсюдження інформації;
- дар мовлення та здатність до мовленнєвого спілкування;
- засіб вираження самосвідомості й задоволення власних потреб людини;
- засіб спілкування, пізнання та розмірковування;
- специфічна поліфункціональна природна знакова система, складний вербальний код, що обслуговує соціум для здійснення насамперед основних операцій із інформацією: її створення, зберігання, трансляції, опрацювання, трансформації, обміну тощо [1; 2; 3; 4].

Безумовно, в світі існує багато різних мов, що мають різну будову, словниковий запас тощо. Проте важливо відзначити, що водночас всі вони підкоряються й діям загальних закономірностей. Зокрема, в структурі будь-якої мови виділяють такі три рівні: фонетичний, лексичний і граматичний. Фонетичний рівень утворюють звуки й елементи їх супроводу (наголос, інтонація тощо).

Лексичний рівень представляє собою словниковий склад. Словниковий склад легко запозичує іншомовні слова, що призводить до появи в ньому іншомовних звуків, словотвірних елементів і навіть граматичних форм. Фахівцями уточнюється, що цей елемент є найбільш мінливим і нестійким компонентом мови.

Граматичний рівень – це система правил, що відображають морфологічні одиниці, категорії й форми, синтаксичні одиниці й категорії, а також словотвірні одиниці та способи словотворення. На відміну від словникового складу, граматичний рівень характеризується більшою стійкістю до іншомовного впливу [5].

Як встановлено, між структурними одиницями мови існують певні співвідношення:

- парадигматичні, що об'єднують одиниці мови одного рівня в групи, розряди й категорії;
- синтагматичні, котрі групують одиниці мови в певну послідовність і забезпечують певні відношення всередині однієї синтагми;
- асоціативні, що виникають на основі збігів у образах явищ дійсності за суміжністю, подібністю чи за контрастом [6].

Крім того, відзначимо, що кожна мову можна схарактеризувати за такими параметрами: міра збереження та функціональна обмеженість. Зокрема, в Червоній книзі мов ЮНЕСКО пропонується шкала, що включає шість категорій, за допомогою якої оцінюється міра збереження мови. За цією шкалою мови поділяються на: вимерлі мови; можливо вимерлі мови; мови, що знаходяться на грані вимирання; мови, що зникають; неблагополучні мови; нестабільні мови; благополучні мови.

Функціональна обмеженість мови визначається наявністю в неї таких ресурсів, як:

- стабільна орфографія в певній системі писемності;
- еталонна література (словники, класичні твори);
- матеріали масового поширення (преса, фільми, пісні й музика);
- технічна і навчальна література (технічні та наукові публікації, навчальні посібники, підручники тощо);
- носії повсякденної інформації (оголошення, довідники, кореспонденція тощо) [7].

Слід зазначити, що для визнання функціональної обмеженості мови не обов'язкова присутність усіх вищезазначених факторів. Мова може мати свою писемність і водночас страждати від низької кількості й якості інформаційних і мовних ресурсів, а вживання цієї мови обмежено невеликою кількістю носіїв може перетворити її на таку, що поступово вмирає.

Причому А. Білецький відзначає, що мова не може існувати сама по собі, вона існує в людському суспільстві, похідною від якого вона є. Мова є невід'ємною ознакою таких спільнот як рід, плем'я, нація. Вона існує в свідомості членів суспільства, реалізується під час процесу мовлення й зберігається в усних чи письмових результатах. Причому, кожний носій мови докладає свій доробок у її розвиток. Як підкреслює автор, саме за допомогою фонетичних, лексичних, граматичних, стилістичних значень відображається знання народу про світ, його структуру та ставлення людей до нього [8].

На основі аналізу наукової літератури також встановлено, що фахівці виокремлюють різні функції мови. Основними з них є такі: інформаційна, комунікативна, емотивна, регулятивна.

Так, інформаційна функція мови забезпечує процес пізнання, збирання й оформлення накопичених у процесі свідомої діяльності людей знань. Різновидами цієї функції є функція

збереження й передачі інформації, функція контактування, функція оформлення культурних цінностей.

Комунікативна функція мови виявляється під час спілкування людей (у розмовах, діалогах, полеміці тощо). Відзначаючи важливість цієї функції, слід підкреслити, що через організацію комунікації людей вона зміцнює суспільство як цілісну спільноту та дає можливість його членам самовиражатися й самореалізуватися як суспільним істотам.

Емотивна функція мови охоплює емоційну сферу людини. Прикладом реалізації цієї функції можуть виступати художня література, ораторське мистецтво, дискусійне мовлення (суперечка, полеміка), пісні, опери тощо.

Регулятивна функція мови виконує роль деякого коректора поведінки і вчинків суб'єкта, проектує його можливі майбутні дії та моральні стосунки з іншими людьми [9].

У контексті дослідження слід також відзначити, що у своїх працях науковці зазвичай розрізняють поняття «рідної мови» й «етнічної мови». Так, рідною прийнято називати ту мову, яку засвоює людина в дитинстві від постійних її носіїв. У більшості випадків такими носіями для дитини є її батьки. На основі рідної мови в особистості формуються первинні ознаки мовленнєвої взаємодії, відбувається первинна соціалізація й культуризація особистості, знайомство з нормами поведінки, цінностями та традиціями етнічної групи, до якої належить дитина. Як правило, етнічна мова співпадає з рідною, але можливі випадки, коли рідною стає мова іншого етносу. Частіше за все це пов'язано з процесом лінгвокультурної асиміляції. Отже, рідна й етнічна мови можуть співпадати між собою, а можуть мати різне смислове навантаження.

Відзначимо, що на можливість заохочення комунікантів до використання рідної мови для спілкування значною мірою впливає статус мови, кількість її індивідів-носіїв та інституціональна підтримка. Зокрема, якщо представники однієї групи строго ідентифікуються зі своєю етнічною групою та розглядають свою мову як важливий фактор своєї ідентичності, це стимулює більш сильний прояв міжгрупових відмінностей.

Слід звернути увагу на те, що для спілкування на території полікультурних спільнот може використовуватися й одна, й декілька мов. Тому найкращим варіантом є такий, коли особа вільно володіє не тільки рідною, але й іншими мовами. Причому це дозволяє особистості переосмислити зміст рідної культури на тлі вивчення культурного багатства інших мов, розширити власний світогляд. Необхідно також наголосити на тому, що через вияв поваги до рідної мови та мов інших народів людина в такий спосіб виявляє повагу до культури, історії як рідного народу, так і інших етносів.

Треба наголосити, що доскональне володіння мовою є життєвою необхідністю для кожного члена суспільства та важливою передумовою його особистісної самореалізації в різних сферах життєдіяльності. Вільне володіння мовою, дотримання вербальних і невербальних норм спілкування нею відображається у понятті мовної культури, яка є одним із важливих показників всебічного розвитку та високого рівня культурної особистості.

Аналіз наукових досліджень і публікацій засвідчує, що поняття «мовна культура» було введено в науковий обіг у 20-х рр. ХХ ст. завдяки зусиллям таких відомих учених-мовознавців, як В. Виноградов, Г. Винокур, С. Ожегов, Л. Щерба, В. Русанівський, С. Єрмоленко, М. Андрюніна, В. Пасинок та інші. Причому до початку 1960-х рр. основним її показником вважалася літературно-мовна правильність, тобто відповідність змісту мовній нормі [10; 11].

У свій час В. Сухомлинський писав, що мовна культура – це «живодайний корінь культури розумової, усього розумового виховання, високої, справжньої інтелектуальності», адже «без поваги, без любові до рідного слова не може бути ні всебічної людської вихованості, ні духовної культури...» [12].

Зокрема, М. Андрюніна конкретизує, що мовна культура особистості виявляється в:

- оволодінні культурно-мовленнєвими нормами мови;
- вмінні обрати адекватні завданням спілкування мовні засоби;
- засвоєнні усних та письмових жанрів, стилів мови;
- спроможності здійснювати професійно орієнтовану комунікацію;
- здатності до публічних виступів, володінні ораторським мистецтвом;
- уміннях організувати діалог із співрозмовником із максимальним урахуванням його особливостей [13].

В. Русанівський і С. Єрмоленко стверджують, що мовна культура особистості виявляється через сукупність таких її складників:

- індивідуальне багатство словника;
- досконале володіння способами поєднання слів у речення;
- розрізнення нейтральних і стилістично відмічених варіантів мовного вираження;
- фонетико-інтонаційна виразність [14, с.3].

Доцільно відзначити, що в науковій літературі виокремлюються два рівні оволодіння літературною мовою: 1) рівень правильності мови; 2) рівень мовної майстерності. Правильність як одна з основних комунікативних ознак мови передбачає дотримання норм на всіх мовних рівнях. При її оцінюванні використовуються чітко визначені й категоричні оцінки: правильно чи неправильно, допустимо чи недопустимо тощо. Мовна майстерність виявляється не тільки в дотриманні людиною норм літературної мови, але й у її здатності обрати з різних варіантів вираження певної думки найбільш точний у смислового відношенні, стилістично виправданий, найбільш виразний, зрозумілий. При цьому оцінювання можливих варіантів мовного змісту має не абсолютний, а відносний характер: краще чи гірше, точніше, ясніше, виразніше тощо [15].

М. Андрюніна також відзначає, що сформованість мовної культури особистості виявляється на трьох рівнях:

- вербально-семантичному, який відображає ступінь володіння мовою взагалі;
- прагматичному, що виявляє характеристику, мотиви та цілі, які стимулюють розвиток мовної культури;
- когнітивному, на якому відбувається актуалізація та ідентифікація знань та уявлень конкретного соціуму [13].

Висновок... З урахуванням точок зору різних авторів можна зазначити, що мова є важливим фактором у розвитку культури особистості, який виявляється в спроможності особи здійснювати ефективну комунікацію з іншими людьми на підставі засвоєних нею мовних знань і вмінь, адекватного застосування відповідних невербальних сигналів. Зауважимо, що в наукових працях часто використовуються інші терміни, які тісно пов'язані за значенням із поняттями «мова» й «культура», наприклад «мовленнєва культура» («культура мовлення») й «комунікативна культура». Проте у значенні цих дефініцій є певні відмінності, які розглянемо у наступній статті.

Список використаних джерел і літератури:

1. Загнітко П. Основи мовленнєвої діяльності / П. Загнітко, І. Р. Домрачева. – Донецьк : Український культурологічний центр, 2001. – 56 с.
2. Онуфрієнко Г. С. Мовно-риторична компетентність як невід'ємна ознака освіченості і чинник професіоналізму / Г. С. Онуфрієнко // Мова як чинник формування громадянина України : матер. всеукр. науково-практ. конф., (16-17 травня 2008 р.). – Запоріжжя : ЗОІППО, 2008. – С. 208–216.
3. Современный словарь по педагогике / Сост. Рапацевич Е. С. – Минск : Современное слово, 2001. – 928 с.
4. Соссюр Ф. Курс загальної лінгвістики / Ф. де Соссюр. – Київ : Основи, 1998. – 324 с.
5. Сучасна українська мова : підр. / О. Д. Пономарів, В. В. Різун. – [3-тє вид., перероб.] – К. : Либідь, 2005. – 488 с.
6. Кочерган М. П. Загальне мовознавство / М. П. Кочерган. – [вид. 3-тє, доп.] – К. : ВЦ «Академія», 2010. – 464 с.
7. Халупо О. И. Языковая культура и лингвокультурная компетенция / О. И. Халупо // Вестник Челябинского государственного университета. – Филология. Искусствоведение. – 2011. – № 3 (218). – Вып. 50. – С. 152–155.
1. Білецький А. О. Про мову і мовознавство / А. О. Білецький. – К., 1996.
8. Антипина Г. С. Теоретико-методологические проблемы исследования малых социальных групп / Г. С. Антипина. – Л., 1982.
9. Пасинок В. Г. Основи культури мовлення / В. Г. Пасинок. – Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. – 186 с.
10. Пасинок В. Г. Теоретичні основи формування професійних мовленнєвих умінь у майбутніх учителів нефілологічних спеціальностей : 13.00.04. – Київ, 2002. – 425 с.
1. Сухомлинський В. О. Слово рідної мови / В. О. Сухомлинський // Українська мова і література в школі. – № 12. – 1968. – С. 2.
2. Андрюніна М. В. Языковая культура как инструмент социального воспитания. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/23_SND_2008/Pedagogica/26653.doc.htm
11. Русанівський В. М. Життя слова / В. М. Русанівський, С. Я. Єрмоленко – К. : Вид-во при Київському державному університеті видавничого об'єднання «Вища школа», 1978.
12. Философский энциклопедический словарь / [Ред.-сост. Е. Ф. Губский, Г. В. Кораблева, В. А. Лутченко и др.]. – М. : Инфра-М, 2003. – 576 с.

Spysok vykoristanykh dzherel i literatury:

1. Zagnitko P. Osnovy movlennyevoi diyalnosti / P. Zagnitko, I. R. Domrachova. – Donetsk : Ukrainskiy kulturologichnyi zentr, 2001. – 56 s.
2. Onufrienko G. S. Movno-ritorichna kompetentsiya yak nevidymna oznaka osvichenosti i chinik professionalizmu / Onufrienko G. S. // Mova yak chinik formuvannya gromadyanina Ukrainy: mater. vseukr. Naukovo-prakt.konf., (16-17 travnya 2008 r.). – Zaporizhzhya : ZOIPPO, 2008. – S. 208-216.
3. Sovremenniy slovar po pedagogike / Sost. Rapatsevitch E. S. – Minsk : Sovremennoye Slovo, 2001. – 928 s.
4. Sossyur F. Kurs sagalnoi lingvistiki / F. de Sossyur. – Kiev : Osnovi, 1998. – 324 s.

5. Suchasna ukrayinska mova : pidr. / O. D. Ponomariv, V. V. Rizun. – 3-tye vid., pererob. – K. : Libid, 2005. – 488 s.
6. Kochergan M. P. Zagalne movoznavstvo / M. P. Kochergan. – Vid. 3-tye, dop. – K. : VC «Akademiya», 2010. – 464 s.
7. Khalupo O. I. Yazikova kultura I lingvokulturna kompetentsiya / O. I. Khalupo // Vestnik Chelyabinskogo gosudarstvennogo universiteta. – Philologiya. Iskustvovedeniya. – 2011. – № 3 (218). – Vip. 50. – S. 152–155.
8. Biletskiy O. A. Pro movu ta literaturoznavstvo / A. O. Biletskiy. – K., 1996.
9. Antipina G. S. Teoretiko-metodologichni problemi issledovaniya malih sozialnih grup / G. S. Antipina. – L., 1982.
10. Pasinok V. G. Osnovi kultury movlennya / V. G. Pasinok. – Kharkiv: HNU imeni V. Karazina, 2011. – 186 s.
11. Pasinok V. G. Teoretichni osnovi formuvannya profesiynih movlennyevih umin u maibutnih uchitliv nefilologichnih spezialnostey: 13.00.04. – Kiev, 2002. – 425 s.
12. Sukhomlinskiy V. O. Slovo ridnoyi movi / V. O. Sukhomlinskiy // Ukrainska mova i literatura v shkoli. – № 12. – 1968. – S. 2.
13. Andryunina M. V. Yazikova kultura yak instrument socialnogo viovannya. [Elektronniy resurs]. – Rezhym dostupu : http://www.rusnauka.com/23_SND_2008/Pedagogica/26653.doc.htm
14. Rusanivskiy V. M. Zhyttya slova / V. M. Rusanivskiy, S. Ya. Yermolenko – K.: Vid-vo pri Kievskomu derzhavnomu universiteti vidavnichogo obyednannya «Visha Shkola», 1978. – S. 3.
15. Filosofskiy enziklopedicheskiy Slovar / [red.-sost. E. F.Gubskiy, G. V. Korablyeva, V. A. Lutchenko I drugiye.]. – M. : Infra-M, 2003. – 576 s.

Аннотация
Наталья Шацкая

Роль языка как составляющей в развитии культуры личности

В статье представлен анализ и обоснование теоретических подходов к освещению вопроса о значении родного языка как для личности, так и для всего населения определённой местности. Исследователи определяют феномены языка (летопись истории и духовной жизни народа, отражение его основных традиций и обычаев, обеспечения культурной преемственности между поколениями, роль в культурном становлении человека). Язык является также основным средством для развития индивидом отношений с другими людьми и организации взаимодействия с ними. Автор приводит взгляды ученых относительно толкования терминов «язык», «языковая культура»; функций языка, проявления языковой культуры и определения роли языка. Следует обратить внимание на то, что для общения на территории поликультурных сообществ может использоваться и один, и несколько языков. Поэтому наилучшим вариантом является тот, когда личность свободно владеет не только родным, но и другими языками.

Ключевые слова: язык, языковая культура, феномены языка, роль языка.

Summary
Natalia Shatska

The Role of Language as a Component in the Development of the Personality's Culture

The analysis and grounding of theoretical approaches to clearing out the question as for importance of mother tongue both for personality and for the population of a particular locality has been shown in the article. The researchers define the language phenomenon (the chronicle of the history and people's spiritual life, the reflection of their main traditions and customs, the maintenance of cultural succession between generations, the role in person's cultural formation). The language is also the main expedient for individual's construction of relations with other people and organization of interaction with them. The author offers the scientists' views as for interpretation of the terms «language», «language culture»; the functions of the language, the manifestation of language culture and the definition of the language role. It should be noted that for communication on the territory of multicultural communities one and a few languages can be used. So the best variant is such when a person learns not only the mother tongue, but also the other languages.

Key words: language, language culture, language phenomena, role of language.

Дата надходження статті: «30» вересня 2014 р.